

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἰακώβου Γ. Κλεομβρότου, Μητροπολίτου Μυτιλήνης, ΜΥΤΙΛΕΝΑ
SACRA. Τόμος τρίτος. Ναοὶ-Κειμήλια (Μυτιλήνη), Θεσσαλονίκη 1976,
σ. 423.

1. Ὁ ἀνά χειρας τρίτος τόμος, ἀφιερωμένος εἰς τοὺς ἱεροὺς Ναοὺς τῆς Μυτιλήνης, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν Τέχνην αὐτῶν, ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν προηγηθέντων δύο τόμων· τοῦ πρώτου, ἀφιερωμένου εἰς τὴν ἱερὰν Μοῆν Ὑψηλοῦ Λέσβου καὶ τοῦ δευτέρου, ἀφιερωμένου εἰς τοὺς ἱεροὺς Ναοὺς καὶ τὰ Κειμήλια τῆς Ἐπαρχίας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Μυτιλήνης. Ὁ πρὸ ἡμῶν ὀγκώδης τόμος ἀφιερῶνται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἔρευναν τῶν Ἱ. Ναῶν τῆς πόλεως Μυτιλήνης. Ὁμολογῶ ὅτι ἠσθάνθη ἐυχάριστον ἐκπληξιν, ἀλλὰ καὶ θαυμασμὸν διεξερχόμενος τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Γνωρίζω καλῶς τὸν Σεβασμιώτατον, ἤδη ἀπὸ πολλῶν δεκαετιῶν. Ἔχει ἀπὸ Θεοῦ τὸ χάρισμα τῆς εὐθυκρισίας καὶ βαθυνοίας καὶ ἐπὶ πλεόν τῆς ἀκαμάτου φιλεργίας. Στοχαστὴς ἄριστος, θεολογικῶς καὶ κατ' ἐπιστήμην πλήρως κατηρτισμένος, δεξιότεχνος ἀξιοθαύμαστος τοῦ καλάμου, ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἔργον μεγάλης ἀξίας οὐ μόνον διὰ τὴν Ἱστορίαν, τὴν Τέχνην καὶ τὰ ἱερὰ Κειμήλια τῆς μεγάλης, τῆς ἐνδόξου καὶ ὀραιοτάτης Νήσου Μυτιλήνης, ἀλλὰ καὶ νὰ πλουτίσῃ τὰς περὶ αὐτῆς γνώσεις ἡμῶν, μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς πνευματικότητος, τῆς θρησκευτικότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης Μεγαλονήσου.

2. Διὰ τὸν ἀναγνώστην τῆς ἡμετέρας βιβλιοκρισίας τοῦ ἔργου παραθέτω τὸν Πίνακα τῶν περιεχομένων. Μετὰ τὴν ἐν ἀρχῇ δημοσίευσιν τῆς Πράξεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κληροδοτήματος Θρ. Ἀρχοντοπούλου, ἐγκρινούσης τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ ἔργου δαπάναις τοῦ Κληροδοτήματος τούτου (σ. 7), τὸν Πρόλογον τοῦ σ. (σ. 11) καὶ τὰ Εἰσαγωγικά (σ. 15), ἀκολουθεῖ πολυμερὴς ἔκθεσις περὶ ἐνὸς ἐκάστου ἱεροῦ Ναοῦ τῆς πόλεως Μυτιλήνης, κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν: Ἱ. Ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (σ. 19), τοῦ ἁγίου Θεράποντος (σ. 75), τῶν ἁγίων Θεοδώρων (σ. 111), τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Στυλίου (σ. 135), τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (σ. 179), τοῦ ἁγίου Γεωργίου (σ. 189), τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Λαγκαδάς (σ. 203), τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Καλυβίτου (σ. 213), τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Χρυσομαλλούσης (σ. 229) καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου (σ. 249). Ἀκολουθοῦν οἱ νεκροταφειακοὶ Ναοὶ τῆς πόλεως Μυτιλήνης, ἦτοι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος (σ. 269), τῆς ἁγίας Κυριακῆς (σ. 290) καὶ τῶν νεκροταφείων Χρυσομαλλούσης καὶ Ἀκλειδίου (σ. 293). Ἐν συνεχείᾳ περιγράφεται ὁ μητροπολιτικὸς Οἶκος Μυτιλήνης καὶ τέλος τὸ Μέγαρον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως (σ. 297-350). Ἐν κατακλιθεὶς παρατίθενται 53 ὀραιότατοι Πίνακες Εἰκόνων ἀρίστης Τέχνης βυζαντινῆς τεχνοτροπίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται καὶ ὀκτὸ σχεδιαγράμματα κατόψεων ἱερῶν τινῶν Ναῶν, πάντα ἐν Παραρτήματι καὶ ἐκτὸς κειμένου. Ἐντὸς δὲ τοῦ κειμένου τίθενται πολλὰ ἄλλα εἰκόνες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Κειμηλίων, ἀλλὰ καὶ Εἰκόνων ἁγίων κλπ. Λεπτομερὴς Κατάλογος τῶν Πινάκων (σ. 409-412 τῶν Εἰκόνων) στέφει τὸ ὅλον ἔργον.

3. Ν' ἀναλύσω ἐν ἑκάστον κεφάλαιον ἰδιαιτέρως οὔτε ὁ χώρος τοῦ Περιοδικοῦ ἐπιτρέπει, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ δημοσιογραφικὴ δεοντολογία μιᾶς βιβλιοκρισίας. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω. Ὁ Πανιερώτατος συντάκτης τοῦ ἔργου πρέπει νὰ αἰσθάνηται τὴν δικαίαν καύχησιν διὰ τὸ ἐξαιρετον ἐπίτευμά του. Ὁ Σεβασμιώτατος εἶναι συγγραφεὺς δοκιμῶ-

τατος. Ὁ ἐν τέλει τοῦ παρόντος πονήματος παρατιθέμενος Πίναξ τῶν ἔργων του (32 τὸν ἀριθμὸν) καὶ τῶν ποικίλων ἄρθρων του (86 τὸν ἀριθμὸν) εἰς διάφορα Περιοδικά, ἰδίᾳ ἐν τῷ τῇ προνοίᾳ τοῦ ἰδίου ἐκδομένου Περιοδικῷ «Ὁ Ποιμὴν», ἀποδεικνύουν τὸν ἐπιστήμονα Θεολόγον, τὸν ἀριστον στοχαστὴν, τὸν εὐρυτάτης μορφώσεως Ἱεράρχην καὶ τὸν ἀριστοτέχνην χειριστὴν τοῦ καλάμου. Τὰ πλεῖστα τῶν δημοσιευμάτων του ἀναφέρονται εἰς τὴν πεφλημένην του Λέσβον, τὴν δεξαμένην ἐκ τῆς μικρασιατικῆς φυγῆς καὶ πνευματικῶς ἀναθρεφάμενην τὸν ὄρφανὸν καταστάντα ἐκ τῆς τραγικῆς προώρου ἀπωλείας τοῦ ἱερέως πατρός του ἐν ὑπερορίᾳ καὶ τῆς ὕστερον τελευτησάσης μητρὸς του. Ὁ Σεβασμιώτατος ἀφίνει ἀνεπαισθήτως ἐν τῷ ὑπὸ κρίσειν ἔργῳ του νὰ διαχύνῃται ὁ πλοῦτος τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων ἀγάπης πρὸς τὴν τιμῆσασαν τοῦτον Μυτιλήνην. Ἡ γλαφυρὰ καὶ ἀνεπιτήδευτος ἔκθεσις τοῦ πονήματός του, καθιστοῦν τοῦτο ἑλικυστικὸν καὶ μεστόν εἰς διδασκαλίαν διὰ πάντα φιλομαθῆ ἀναγνώστην. Πολλαπλῶς εὐρηγετήθη ὑπὸ τῆς νέας του πατρίδος, τῆς ἐνδόξου Μεγαλονήσου Μυτιλήνης ὁ Πρωθιεράρχης ταύτης. Ἀλλὰ καὶ οὗτος πολλαπλασίως ἀνταπέδωκε τὸν ὀφειλόμενον φόρον τιμῆς καὶ δόξης εἰς τὴν ὡραίαν Νῆσον, τὴν Μυτιλήνην. Τὸ τρίτομον ὀγκῶδες ἔργον του θ' ἀποτελεῖ τιμὴν μὲν ἀναφαίρετον διὰ τὸν συγγραφέα, δόξαν δὲ ἔσσειε διὰ τὴν Μυτιλήνην!

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Ξενοφ. Ε. Ζολώτα, Ἀκαδημαϊκοῦ-Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, Ἡ Ἑλλάς στὴν Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα, Ἀθήναι 1976, σ. 60.

Ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰδικὸς περὶ τὰ οἰκονομικὰ Ἀκαδημαϊκὸς Καθηγητὴς καὶ Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος κ. Ξενοφ. Ζολώτα διαπραγματεύεται εἰς τὴν λίαν ἐνδιαφέρουσαν Ὀμιλίαν του, γενομένην ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν τῇ 13ῃ Ἀπριλίου 1976, ζωτικὰ οἰκονομικὰ θέματα, ἐνδιαφέροντα τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν περιεκτικὴν, ἀλλὰ μεστήν εἰς ἰδέας Ὀμιλίαν, ὁ ὀμιλητὴς ἀφοῦ ἐξέθεσεν ἐν συντομίᾳ τὸν «δυναμισμὸν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας» σήμερον, προέβη ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ἐκ τῆς ἐντάξεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ε.Ο.Κ. προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν πλεονεκτικῶν τόσον διὰ τὴν Ε.Ο.Κ., ὅσον καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Προτείνει δ' ἐν τέλει τὰ ληφθῆσόμενα ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος μέτρα πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐντάξεώς μας εἰς τὴν Ε.Ο.Κ. Ἐν τέλει παρατίθενται τρεῖς διαφωτιστικοὶ Πίνακες, κατοχυροῦντες τὰς ἐκτιθεμένας ἀπόψεις τοῦ κ. Καθηγητοῦ. Θέμα ἐπίκαιρον καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας πρὸς ταχέϊαν ἄνοδον οὐ μόνον τοῦ οἰκονομικοῦ, ἀλλὰ κυρίως καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας. Ἡ οἰκονομικοτεχνικὴ πρόοδος καὶ ἡ ἐκ ταύτης ὕλικὴ εὐμάρεια, πρέπει νὰ θεωρῶνται μόνον ὡς μέσα κατακτῆσεως τοῦ ὑψίστου σκοποῦ τοῦ λαοῦ μας, ἥτοι τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς του προόδου. Τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Περιοδικὰ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ πνευματικοῦ Ἀνθρώπου, πεπρωκισμένου ὑπὸ θείων ἰδιοτήτων, πάντα δὲ τὰ ὕλικά ἀναθὰ προβάλλουν ὡς μέσα εὐχερεστεράς κατακτῆσεως τῶν ὑψίστων πνευματικῶν ἀξιών διὰ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τοῦ θείου πλάσματος ποῦ λέγεται «Ἀνθρωπος».

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

ΠΛΑΤΩΝ, Δελτίον τῆς Ἐταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων, ἔτος ΚΖ', τόμ. 27 (τεύχ. 53/54), ἐν Ἀθήναις, 1975.

Σημειοῦμεν κατωτέρω τὰ περιεχόμενα τοῦ 27ου τόμου τοῦ μεγάλου ἐπιστημονικοῦ κύρους καὶ διεθνῶς γνωστοῦ τούτου Περιοδικοῦ, πολλὰ τῶν θεμάτων τοῦ ὁποίου ἐνδιαφέρουν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν Θεολογίαν καὶ δὴ καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Γραμματείαν.

Βασ. Α. Κούβελα, Ῥητορικὴ καὶ φιλοσοφία ὡς μορφωτικὰ ἰδεώδη παρὰ Κι-

κέρων (σελ. 3), G. M. Lee, 'Αρχαιόρρυθμοι στίχοι (σελ. 6), Σταυρούλας Λαμπροπούλου, Περί τινων Πυθαγορείων φιλοσοφικῶν προτύπων παρὰ Πλάτωνι (σελ. 7), F. K. Voros, The ethical theory of Democritus: what is the «criterion» (σελ. 20), Δημητρίου Εὐθ. Κουτρούμπα, Λογοτεχνική κριτικὴ παρὰ Κατούλλα (σελ. 27), G. M. Lee, Νεοέλληνες ποιηταὶ εἰς λατινικοὺς στίχους (σελ. 50), 'Οδυσσεὺς Λαμψίδου, Τὰ δνόματα ἐν τῷ Λεξιλογίῳ τῆς Χρονικῆς Συνόψεως Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσή (σελ. 51), Καλλιόπης Μιλτ. Γιαννουλίδου, 'Ιστορικά Σπήλαια τῆς 'Αρχαιότητος (σελ. 90), Εὐαγγέλου Σ. Σταμάτη, Τὸ ἄθροισμα τῶν τετραγώνων τῶν ἀριθμῶν (σελ. 101), Δημητρίου Κ. Κατσαφάνα, Τὸ πρόβλημα τῆς ἀληθείας εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ ὁ Μ. Heidegger (σελ. 109), Ν. Γ. Κοντοσοπούλου, Εἰς θετικὸς Κλάδος τῆς Γλωσσολογίας: 'Η φωνητικὴ (σελ. 120), W. Kuchenmüller, 'Αρχαιόρρυθμοι στίχοι (σελ. 129), 'Επαμεινώνδα Α. Βρανοπούλου, Πολεμικοὶ ἔλεφαντες εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς στρατοὺς (σελ. 130), Χάρι Ι. Τοῦλ, 'Η κοινωνικὴ ἔνταξις τοῦ Σωκράτους βάσει τῶν στρατεύσεών του καὶ ἄλλων τινῶν στοιχείων (σελ. 147), Γεωργίου 'Εμμ. Βασμανόλη, Παρατηρήσεις εἰς Πλουτάρχου 'Αριστείδην (σελ. 153), Anastasios A. Stefanos, Les amours d' Apollon dans l'œuvre de Pindare (σελ. 162), 'Αντωνίου Δ. Παπανικολάου, 'Υπερίδου κατὰ 'Αθηνόγενους (V) 4 (σελ. 186), Εὐαγγέλου Μουτσοπούλου, Οἰκονομία ἐν τῇ δημιουργίᾳ παρὰ Πλάτωνι (σελ. 186), Γεωργίου Ν. Οἰκονόμου — Γεωργίου Κ. 'Αγγελινάρα, Βιβλιογραφία τῶν ἐμμέτρων Νεοελληνικῶν μεταφράσεων τῆς 'Αλεξανδρινῆς - 'Ελληνιστικῆς ποιήσεως (σελ. 192), 'Αθανασίας Γλυκοφρύδη — Λεοντσίνη, 'Η διδασκαλία τοῦ Πέτρου Βράβια—'Αρμένη καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ εἰς τὴν 'Ελληνικὴν διανόησιν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος (σελ. 218), Prof. Dr. Dr. Stavros Panou, Μὴ ὄν, Erläuterungen zur platonischen Ontologie (σελ. 225), 'Ιωάννου 'Α. Βάρτσου, Βλέψεις τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς τὴν Δύσιν (σελ. 229), G. M. Lee, 'Επιγράμματα (σελ. 237), 'Αθαν. Χ. Παπαχαρλίσση, Παρατηρήσεις τινὲς (σελ. 243), Wilhelm Kuchenmüller, 'Επιγράμματα (σελ. 253), Εὐαγγέλου Σ. Σταμάτη, Τὸ ἄθροισμα τῶν κύβων τῶν ἀριθμῶν (σελ. 254), G. M. Lee, Νεοέλληνες ποιηταὶ εἰς λατινικοὺς στίχους (σελ. 256), Kyriakos S. Katsimanis, Un témoignage de Philodème sur le «Πολιτικός» d' Aristote (σελ. 258), 'Ανδρέα Παναγοπούλου, «'Απηλλάγησαν ἐκ τῆς 'Ελλάδος» (σελ. 263), Gerasimos Markantonatos, «Tragic Irony» in the Ajax of Sophocles (σελ. 269), 'Ιωάννου Γ. Μωραλίδη, Γλωσσικὰ Σύμμικτα ἢ περὶ τοῦ ἀρνητικοῦ μορίου *me ἐν τῇ συνθέσει (σελ. 273), Μιλτιάδου Τ. Τσέλιου, Βακχυλίδεια (σελ. 312), Nicolas J. Zaganianis, Sacrifices de chiens dans l' Antiquité classique (σελ. 322), 'Απὸ τὴν δμυλίαν τοῦ Προέδρου τῆς Association pour l'encouragement des études grecques κ. Francis Vian εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τῆς 19-6-1974, (REG 87 (1974) σ. XXXIII) (σελ. 329).

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

BΥΖΑΝΤΙΝΑ, 'Επιστημονικὸν ὄργανον Κέντρου Βυζαντινῶν 'Ερευνῶν Φιλοσοφικῆς Σχολῆς 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, Τόμος 7ος, Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 495. Τόμος 8ος, Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 488 μετὰ 58 Πινάκων (26 χφων) καὶ (17 Εἰκόνων, ἑτέρων δύο Πινάκων, χφων, δύο σχεδιαγραμμάτων τῆς Δομπρουτσᾶς, δύο εἰκόνων τοπίων καὶ τέλους ἑτέρων 8 Πινάκων διαφόρων κοσμημάτων κ.ἄ. ἀντικειμένων).

1. Διεθνὲς κύρος ἀπέκτησε τὸ 'Επιστημονικὸν "Ὄργανον τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν 'Ερευνῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, τὸ ὑπὸ τὴν Δ/συν

τοῦ Καθηγητοῦ Ἰω. Ε. Καραγιαννοπούλου τελοῦν, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ τῶν Μ. Κοκκίδη καὶ Α. Λιῶνη. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Κέντρου ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τακτικῶν Καθηγητῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Ν. Πανταζοπούλου, Προέδρου, Ι. Ε. Καραγιαννοπούλου, Γεν. Γραμματέως, Ε. Κριαρᾶ, Ν. Μουτσοπούλου, Στυλ. Πελεκανίδου, Ἰω. Ἀναστασίου καὶ Εὐ. Τσολάκη. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τούτου, ὁ καὶ Διευθυντὴς τῆς Ἐπιστημονικῆς ταύτης Ἐπετηρίδος, δύνανται νὰ καυχῶνται διὰ τὸ ἐξαίρετον ἔργον, ὅπερ ἐπετελέσθη ἄχρι τοῦδε. Ὀκτῶ (8) ὀγκῶδεις τόμοι, μετὰ πλήθους ἀξιολογωτάτων μελετῶν, μονογραφιῶν καὶ ἄρθρων πηγαίων ἐπὶ ποικίλων θεμάτων τοῦ Βυζαντίου, εἶναι σπουδαῖστατον ἐπιστημονικὸν κατόρθωμα, μεγάλης εὐκαρπίας τῶν πολλῶν ἐπιστημῶν συνεργατῶν τῆς Ἐπετηρίδος.

2. Ν' ἀναλύσω ἢ καὶ νὰ βιβλιοκρίνω ἐκάστην τῶν ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας 7φ καὶ 8φ τόμῳ μελετῶν, εἶναι ἀδύνατον. Ὁ παρατιθέμενος Πίναξ Περιεχομένων εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικὸς διὰ πάντα ἐνδιαφερόμενον. Τόμος 7ος. I. Συνεργασταί: 1) R. Riedinger, Seid klug wie die Schlange und einfältig wie die Taube. Der Umkreis des Physiologos (s. 9). 2) C. P. Charalambidis, Une interprétation théologique de l'ivoire du «Bayerisches Nationalmuseum» de Munich (33). 3) Π. Μπούμη, Αἱ διπλαῖ γραφαὶ βυζαντινῶν τιμῶν ὄρων. Περὶ τῶν ἐξωκατακοι(ή)λων καὶ τῶν ἐξω(α)κισιωνιτῶν (σ. 43). 4) W. E. Kaegi, Notes on Hagiographic Sources for Some Institutional Changes and Continuities in the Early Seventh Century (s. 59). 5) Φ. Ἀγγελάτου, Ἡ μεταξὺ τῶν νόθων ἔργων τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου ὁμιλία «Εἰς τὸν Τίμιον Σταυρὸν» (σ. 71). 6) Ἰ. Χρυσόστομοῦ μίθου, Corinth 1394-1397: Some new facts (s. 81). 7) J. Chrysostomides, Un unpublished letter of Nerio Acciaiuoli (30 October 1384) (s. 111). 8) Κ. Βάρζου, Σπουδὴ βυζαντινῶν προσωπογραφιῶν. Ἀλέξιος Κομνηνός — Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους (σ. 129). 9) Α. Ν. Στράτου, Πότε ἐξεθρονίσθη ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος Β' (Ἡρακλεωνᾶς) (σ. 177). 10) Γρηγ. Στάθη, Ἡ παλαιὰ βυζαντινὴ σημειογραφία καὶ τὸ πρόβλημα μεταγραφῆς τῆς εἰς τὸ πεντάγραμμον (σ. 193). 11) Κ. Πηδονία, Πίνακας χωρίων μεσαιωνικῶν κειμένων ποῦ διορθώνονται στὸ Λεξικὸν Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημώδους Γραμματικῆς Ε. Κριαρᾶ (σ. 223). 12) J. Gill, John Beccus, Patriarch of Constantinople (s. 251). 13) Et. E. Gregory, The Ekloga of Leo III and the Concept of Philanthropia (s. 267). 14) X. Μπακιρτζῆ, Ἡ θαλάσσια δχώρωση τῆς Θεσσαλονίκης (Παρατηρήσεις καὶ προβλήματα) (σ. 289). 15) J. Bojama, Christian Philanthropia: A Study of Justinian's Welfare Policy and the Church (s. 345). 16) M. Kyriakis, Student Life in Eleventh Century Constantinople (s. 375)ς — II. Βιβλιοκρισίαι: 1) R. Stichel, Studien zum Verhältnis von Text und Bild spät- und nachbyzantinischer Vergänglichkeitsdarstellungen (Χρυσάνθη Μαυροπούλου — Τσιούμη, σ. 391). 2) P. Charanis, Social Economic and Political Life in the Byzantine Empire — D. Zakynthinos, Byzance. Etat — Société — Economie (B. Νεράντζη — Βαρμάζη, σ. 396). 3) Hephæstionis Thebani Apotelesmaticorum libri tres. Ed. D. Pingee (Franz Tinnefeld, s. 399). 4) Ljubomir Maksimovic, The byzantine provincial administration under the Palaeologi (Günter Weiss, s. 402). 5) Gerhard Rohlf, Italogriechische Sprichwörter in linguistischer Konfrontation mit neugriechischen Dialekten (X. Π. Συμεωνίδης, σ. 411). 6) Gerhard Rohlf, Dizionario toponomastico e onomastico della Calébris (X. Π. Συμεωνίδης, σ. 412). 7) Zvonik za Likovne Umetnosti ("Αννα Τσιτουρίδου, σ. 415) καὶ 8) Στυλ. Πηλεκανίδου, συνεργασία Π. Ἀτζάκα, Σύνταγμα τῶν παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς Ἑλλάδος. I: Νησιωτικὴ Ἑλλάς (X. Ι. Μακρόνας, σ. 420).

3. Τόμος 8ος. I. Συνεργασίαι: 1) A. N. Στράτου, 'Ο Πατριάρχης Πύρρος (σ. 9). 2) H. Mihaescu, Torna, torna, fratre (s. 21). 3) Charanis, Imperial Coronation in Byzantium: some new Evidence (as. 37). 4) I. Ταρνανίδη, 'Η ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου ἔναντι τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων (σ. 47). 5) Χρ. Θ. Κρικῶνη, Περὶ ἐρμηνευτικῶν σειρῶν (Catenae) (σ. 89). 6) Εὐθυμίας Γεωργιάδου - Κούντουρα, 'Η βυζαντινὴ παράδοση σὲ τέσσερις νεοέλληνες ζωγράφους (σ. 141). 7) Φαίδων. Μαλιγκοῦδη, 'Ἐνα ἀλβανικὸ ὄνομα στὶς βυζαντινὲς πηγές (σ. 159). 8) André Guillou, Οικισμοὶ στὴν βυζαντινὴ Ἰταλία (ΣΤ' ΙΑ' αἰ.) (σ. 167). 9) A. Guillou — L. Mavromatis, Μεσαιωνικὴ ἀρχαιολογία. Ἐπιστημονικὴ συνάντηση στὸ Παλέρμο (Σεπτέμβριος 1974) (σ. 185). 10) D. Stein, Bericht über das «9th Spring Symposium on Iconoclasy» im Birmingham (22-24 März 1975) (σ. 191). 11) Era L. Vranoussi, A propos des opérations des Normands dans la mer Égée et Chypre après la prise de Thessalonique (1185-1186). De nouveau sur une source hagiographique négligée (s. 203). 12) E. Κριαρᾶ, 'Η διγλωσσία στὰ ὑστεροβυζαντινά γράμματα καὶ ἡ διαμόρφωση τῶν ἀρχῶν τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας (σ. 212). 13) Δ η μ. I. Γεωργακᾶ, 'Η ἑλληνικὴ λεξικογραφία καὶ τὸ μεσαιωνικὸ λεξικὸ τοῦ E. Κριαρᾶ (ἓνα πολιτισμῶτατο ὄργανο ἔρευνας) (σ. 245). 14) Κώστα Α. Παπαχρίστου, Νεοελληνικὰ ἔτυμολογικὰ (σ. 295). 15) V. Besevliev, Nachrichten über den Aufstand Thomas des Slawen aus protobulgarischen Inschriften (s. 337). 16) Ἀλκμήνης Σταυρίδου - Ζάφρακα, 'Ο Ἀνώνυμος λόγος «Ἐπὶ τῆ τῶν Βουλγάρων συμβάσει» (σ. 343). 17) Petre Diaconu, Păcutul lui Soare-Vicina (s. 407). 18) Eὐδ. Θ. Τσολάκη, 'Η χειρόγραφη παράδοση τοῦ χρονολογικοῦ ἔργου τοῦ Ἰωῆλ (σ. 449). II. Βιβλιοκρισίαι: 1) Ἀλκμήνης Σταυρίδου - Ζάφρακα, 'Η συνάντηση Συμεῶν καὶ Νικολάου Μυστικοῦ (Ἀβγούστος 913) στὰ πλαίσια τοῦ βυζαντινοβουλγαρικοῦ ἀνταγωνισμοῦ (B. Hendrick, s. 465). 2) M. Angold, A Byzantine Government in Exile. Government and Society under the Laskarids of Nicaia 1204-1261 (B. Νεράντζη-Βαρμάζη, s. 468). 3) Otto Mazal, Die Prooimien der byzantinischen Patriarchenurkunden (A. Σταυρίδου-Ζαφράκα, s. 471). 4) Γεωργίου Β. Ἀντουράκη, 'Ο Βυζαντινὸς ναύτοκος τῆς Ἁγίας Εἰρήνης εἰς Κουρναῖ Χανίων (N. Γ. Κοντοσπούλος, σ. 475). 5) Ioannes Scylitza Synopsis Historiarum. Editio princeps rec. Ioannes Thurn (F. Tinnfeld, s. 478). 6) A. Γ. Καζδάν, Kniga i pisatel' v Vizantii (= Τὸ βιβλίον καὶ ὁ συγγραφεὺς στὸ Βυζάντιον) (Κωνσταντῖνος Κ. Παπουλίδης, σ. 482). Νεκρολογία Enrico Josi (Κωνσταντῖνος Π. Χαλαραμπίδης, σ. 485).

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

A Θ Η Ν Α, Σύγγραμμα Περιοδικῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Τόμος 72. Ἐν Ἀθήναις 1971.

1. Τὸ διεθνὸς κύριον ἐπιστημονικὸν Περιοδικὸν ἀ' Α θ η ν ᾶ, τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἐκδιδόμενον, τελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὀργανοῦ καὶ πολυγραφώτατου Βυζαντινολόγου Ὀμοτίμου Καθηγητοῦ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Νικ. Β. Τωμαδάκη, φέρει εἰς τὴν δημοσιότητα διὰ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου, ἀξιολόγους μελέτας, ποικίλου περιεχομένου (ὑμολογικοῦ, ἀρχαιολογικοῦ, φιλοσοφικοῦ, ὁμιλητικοῦ, ἐπιγραμματικοῦ, γλωσσολογικοῦ, ποιητικοῦ, πολιτιστικοῦ, ἀγιολογικοῦ, μετρικοῦ, προσωπογραφικοῦ κ.ἄ.). Ἀδυνατοῦντες ν' ἀναλύσωμεν ἐκάστην τῶν δημοσιευμένων ἐν τῷ παρόντι τόμῳ μελετῶν, πρὸς διευκλίνουσιν καὶ μόνον

τῶν ἀναγνωστῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Περιοδικῶν, παρέχουмен ἀπλῶς τὸν Πίνακα τῶν Περιεχομένων τοῦ τόμου.

2. Περιεχόμενα: 1. Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὁ Ρωμανὸς ὁ μελωδὸς δὲν εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀκαθίστου (σ. 3-24). (Ἐπιχειρήματα ὀρθὰ καὶ λῆαν πειστικά. Συμφωνοῦμεν μετὰ τοῦ συναδέλφου, σὺν τῇ προσθήκῃ, ὅτι συνεργάτης τοῦ Γερμανοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἐν Κ/πόλει τότε διατρίβων περίπυστος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, ὁ καὶ ὕμνογράφος). 2. Emilio Arrigoni, Στοιχεῖα πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ τοπίου τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν (Β') (σ. 25-86). 3. Γ. Α. Μποζώνη, Ἡ γνωσιολογία τοῦ Ἐπικούρου καὶ τὸ ὀντολογικὸν ἐπιχειρήμα (σ. 87-102). 4. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, Ὁμιλία καὶ ἐπίγραμμα Μελετίου ἱερομονάχου τοῦ Βλαστοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ γενικοῦ προβλεπτοῦ Κρήτης Alvisè Priuli (1602) (σ. 103-113). 5. Γ. Α. Μπαμπινιώτη, Συμβολὴ εἰς τὸ φωνολογικὸν σύστημα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς (Ἐπὶ τῆς τροπῆς τοῦ ἄ εἰς ἠ εἰς τὴν Ἰωνικὴν - Ἀττικὴν διάλεκτον) (σ. 114/43). 6. Β. Φρ. Τωμαδάκη, Καταγραφή ἐπιγραμμάτων Ἡλία Τανταλίδου ποιηθέντων εἰς ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ μέτρα προσωδιακά (σ. 144/59). 7. Ν. Α. Λιβιδάρα, Συμβολὴ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς πατρότητος ἀποσπασμάτων ἀρχαίων Ἑλλήνων γραμματικῶν (σ. 160-201). 8. Γ. Στ. Κορρέ, Μέγαρο σιιέντα (σ. 202-230). 9. Φ. Κ. Μπουμπουλίδη, «Οἱ χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιογέννητης» τοῦ Κωστή Παλαμᾶ (Ἑρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις) (σ. 231-258). 10. Κ. Τριανταφύλλου, Αἶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα πόλεις μετὰ τὸ ὄνομα Πάτραι (σ. 259-265). 11. Κ. Σπυριδάκι, Εἰσαγωγή εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Κύπρου. (Νεολιθικὴ (Α-Β) καὶ χαλκολιθικὴ περίοδος ἐν τῇ νήσῳ 5800 (5600) - 2500 π.Χ.). (σ. 266/81). 12. Δ. Β. Βαγιακάκου, Γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1968-1970 (σ. 282-331). 13. Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Βενετίᾳ (σ. 332). 14. Εὐτ. Ι. Τωμαδάκη, Ἡ Ἀκολουθία τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ἸΔ' Νεομαρτύρων (814/5 μ.Χ.) καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (σ. 333-351). 15. Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἰαμβοὶ καὶ οὐχὶ δωδεκάσλλαβοι (352). 16. Τοῦ αὐτοῦ, Δημήτριος Σουρούμης, ἱερεὺς ἐκ Κυδωνίας, κωδικογράφος καὶ ἄσματογράφος (σ. 353-358). — Νεκρολογία: Τοῦ αὐτοῦ, Κωνσταντῖνος Μέρτζιος (1886-1971) σ. 359/62). Β. Γ. Μανδηλαρά, Sir Maurice Bowra (1898-1971) (σ. 363/8). Βιβλιοκρισίαι: Ὑπὸ Β. Γ. Μανδηλαρά, Δ. Β. Οἰκονομίδου (σ. 369/77). — Ν. Α. Λιβιδάρα, Διορθώσεις καὶ προσθήκαι (σ. 378), Σειραὶ καὶ Περιοδικὰ, μεθ' ὧν ἀνταλλάσσεται ἢ «Ἀθηνᾶ», Βιβλία ληφθέντα τῷ 1971, οἰκονομικὸς ἀπολογισμὸς ἔτους 1971, Πίνακες Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἐταίρων ἐπιτίμων, τακτικῶν καὶ ἀνεπιστελλόντων, Résumés, παροράματα, ἐκτὸς κειμένου Πίνακες (σ. 379-399).

Σημ.: Τὸν ὀγκώδη διπλοῦν τόμον (73 καὶ 74) τοῦ Περιοδικοῦ «Ἀθηνᾶ», τὸν ἀφιερωτικὸν εἰς τὸν Διευθυντὴν καὶ Καθηγητὴν Ν. Β. Τωμαδάκην, μετὰ τὸν λῆαν ἐνδεικτικὸν διὰ τὴν περίστασιν τίτλον «ΔΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ» ἀνελάσαμεν καὶ ἐβιβλιοκρίναμεν δεόντως ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Περιοδικοῖς [ἕρα «Ἐκκλησιαν» 51 (1974) 488-489 καὶ «Θεολογίαν» 45 (1974) 868-870].

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Elias Oikonomos, Bibel und Bibelwissenschaft in der Orthodoxen Kirche. Stuttgarter Bibel-Studien. KBW. 81. Stuttgart 1976, σ. 69.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Ἡλίας Οἰκονόμου ἐκθέτει μετ' ἐπιστασίας ἐν περιεκτικότητι τὴν Βιβλικὴν Θεολογίαν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου ἀπόψεως, ἵνα γνωρίσῃ εἰς τοὺς εἰδικούς ἐπιστήμονας τῆς Δύσεως τὴν θέσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκολουθηθεῖσαν πορείαν τῆς

τε Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας ἐπὶ τοῦ θεμελιώδους θεολογικοῦ προβλήματος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἑρμηνείας καὶ Ἐξηγήσεως τοῦ ἱεροῦ κειμένου τῆς τε Π. καὶ τῆς Κ.Δ. Εἰς ἕξ κύρια κεφάλαια, ὁ σ. πραγματεύεται: Α. Τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐξηγήσεως: 1) Τὴν πρὸ τοῦ Σχίσματος ἐποχὴν. 2) Τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ 3) Τὴν νεωτέραν ἐποχὴν. Β. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς ὀρθοδόξου Ἐξηγήσεως: Ι. Ἡ Θεοπνευστία: 1. Ἡ βιβλικὴ θεμελιωσις τῆς Θεοπν. 2. Ἡ οὐσία τῆς Θεοπν. 3. Ὁ γράψας τὴν Ἁγ. Γραφήν: Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. 4. Ἡ περιοχὴ τῆς Θεοπν. 5. Τὸ ἀλάθτητον τῆς Γραφῆς. ΙΙ. Ὁ Κανὼν τῆς Ἁγ. Γραφῆς: 1. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ Κανόνος τῆς Κ.Δ. 2. Ἡ διαμ. τ. Καν. τῆς Π.Δ. 3. Κριτήρια ἀποδοχῆς. 4. Ἡ ἔκτασις τοῦ Κανόνος. ΙΙΙ. Βίβλος καὶ Ἀποκάλυψις: 1. Ἐννοια τῆς Ἀποκ. 2) Βαθμιαία ἢ συνεχῆς Θ. Ἀποκ. 3) Ὁ κανονικὸς χαρακτήρ τῆς Γραφῆς. 4) Ἁγ. Γραφή καὶ Παράδοσις. ΙV. Ἐξηγήσεις καὶ Δόγματα: 1) Ἡ ἀποφασιστικὴ διεργασία τῆς Ἐκκλησίας. 2) Ἡ τῆς Ἐξηγήσεως παράδοσις. 3) Ὁ Ἐξηγητῆς. V. Κριτικὴ τῆς Βίβλου: 1) Ἡ ἀναγκαιότης ταύτης. 2) Τὰ ὅρια ταύτης. 3) Τὸ πρόβλημα τῆς ἀπομυθοποιήσεως. VI. Μέθοδοι Ἐξηγήσεως: 1) Ἡ ἱστορικο-γραμματικὴ μέθοδος. 2) Ἡ ἀλληγορικὴ μέθ. 3) Ἡ πνευματικὴ μέθ. 4) Ἡ τυπολογικὴ μέθ. 5) Ἡ μέθοδος τῆς ἀναλογίας ἢ τῆς ἁρμονίας. 6) Ἡ ἱστορικο-θρησκευτικὴ μέθοδος. VII. Ἡ Βίβλος ἐν τῇ πράξει: 1) Μεταφράσεις, 2) Πρακτικὴ χρῆσις. — Τὸ ἔργον περατοῦται μὲ σύντομον βιβλιογραφίαν.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Βασιλείου Τ. Γιούλτση, Θεολογία καὶ διαπροσωπικαὶ σχέσεις κατὰ τὸν Μέγαν Φωτίον (Ἀνάλεκτα Βλατάδων, ἀρ. 20). (Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν), Θεσσαλονίκη 1974, σσ. 1-186.

1. Λίαν εὐπρόσδεκτος μονογραφία ἀνεφερομένη εἰς τὴν Θεολογικὴν σκέψιν, μάλιστα δὲ τὴν δογματικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ Μεγάλου Φωτίου. Αἱ ἐκκλησιαστικο-πολιτικαὶ ἀντιλήψεις αὐτοῦ καὶ αἱ προσωπικαὶ κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις ἐξετάζονται ἐπίσης μετ' ἐπιστασίας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐντυπωσιάζει τὸν ἀναγνώστην, εἶναι ἡ ἀρίστη γλωσσικὴ ἔκθεσις καὶ ἡ ὥραια τοῦ ὕφους ἀνάπτυξις. Πᾶσα πραγματεία ἐρευνηθεῖσα μετ' ἐπιστημονικῆς δεοντολογικῆς μεθόδου πᾶσαν ὄψιν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τῆς μεγάλης Μορφῆς τοῦ ἐνδόξου Πατριάρχου Φωτίου, εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐπιστημονικῶς σπουδαία, ἀπὸ δὲ γραμματειακῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως, κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρουσα. Δι' αὐτὸ καὶ χαιρετίζομεν τὴν ἀνὰ χεῖρας εἰδικὴν μελέτην.

2. Ὁ σ. ὀρθῶς τοποθετεῖ ἐν τῇ Προλόγῳ τὴν σημασίαν τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Φωτίου, μὴ εὐροῦσαν ἄχρι τοῦδε τὴν πρέπουσαν διαπραγματέυσιν, πλὴν τῆς παιδείας τοῦ Hergenröther ὀγκωδεδστάτης ἐκ τριῶν τόμων (1867/9) περὶ Φωτίου πραγματείας, ἐνθα καὶ περὶ τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ εὐρύτατος λόγος γίνεται, μὲ πνεῦμα αὐστηρᾶς κριτικῆς καὶ μισαλλοδοξίας. Ἐκ τούτου ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ σ. λέγων: α' Ὀλίγοι ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας προσεῖλκυον τόσον τὸ φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν, ὅσον ὁ Μέγας Φωτίος. Παρὰ ταῦτα ἡ θεολογικὴ διδασκαλία αὐτοῦ ἔμεινε κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστος, ἐλάχιστα δὲ σημεῖα τῆς ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον σοβαρᾶς σπουδῆς καὶ ἰδιαιτέρων μελετῶν. Ἐξ ἄλλου ἢ προκατάληψις, τὴν ὅποιαν ἐδημιούργησαν διὰ τῆς πολεμικῆς των ἐναντι τοῦ ἀνδρὸς δυτικοὶ ἱστορικοὶ, συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπὶ αἰῶνας παραγνώρισιν τοῦ μεγάλου Πατριάρχου. Σήμερον, εἰς ἐποχὴν διομολογιακῆς ὑφέσεως καὶ διεκκλησιαστικῶν διαλόγων, ἡ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Φωτίου, ἀποκτᾷ δι' ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους οὐσιώδη ἐπικαιρότητα, διότι παρέχει τὰς πλείον ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις πρὸς δημιουργίαν κοινωνίας σχέσεων ἐπὶ τῇ βᾶσει

τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος». Ὁρθή ἢ διαπίστωσις καὶ ὀρθή ἢ ἀπόφασις τοῦ σ. ν' ἀσχοληθῆ περὶ τὴν Θεολογίαν τοῦ Φωτίου.

3. Ἡ διάρθρωσις τῆς μελέτης ἐγένετο κατὰ τὸ ἐπόμενον σχέδιον, ὡς τοῦτο ἐμφανίζουσι τὰ Περιεχόμενα: Πρόλογος — Συντομογραφίαί — Εἰσαγωγή (9-22). - Κεφ. Α': Ἡ Θεολογία τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων: 1. Τὸ μυστήριον τῆς ἐν Τριάδι ἐνότητος. 2. Ἡ κοινωνία τῶν θείων προσώπων. 3. Ἡ ἔννοια τῆς θεανθρωπίνης κοινωνίας. - Κεφ. Β': Κοινωνία πτώσεως καὶ κοινωνία ἀναπλάσεως: 1. Ἡ διὰ τῆς ἁμαρτίας διάσπασις τῆς θεανθρωπίνης κοινωνίας. 2. Τὸ μυστήριον τῆς ἀναπλάσεως. 3. Ἡ κοινωνία πίστεως καὶ ἀληθοῦς ἀγάπης. - Κεφ. Γ': Χριστιανικὴ θεώρησις τῶν μετὰ τοῦ πλησίον σχέσεων: 1. Πληθισὸν καὶ διαπροσωπικὴ ἐνότης. 2. Ἡ ἁμαρτία ὡς διασάλευσις τῶν μετὰ τοῦ πλησίον σχέσεων. 3. Αἱ κοινωνικαὶ διαστάσεις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. 4. Τὸ θεολογικὸν νόημα τῆς χριστιανικῆς φιλανθρωπίας. - Κεφ. Δ': Ἐξουσία καὶ ἐνδοπολιτεία καὶ σχέσεις: 1. Ὁ ἀνώτατος ἄρχων ἐν σχέσει πρὸς τὴν προέλευσιν καὶ τὴν δικαιοκρῆν ὀργάνωσιν τῆς ἐξουσίας. 2. Ὁ Χριστιανὸς ἀνώτατος ἄρχων. 3. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος. 4. Θέματα πολιτικῆς ἠθικῆς. — Ἐπιλόγος — Resumé — Βιβλιογραφία — Εὐρετήριο.

4. Ὁ σ. κινεῖται ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς παραδοσιακῆς θέσεως, ἐν πνεύματι δηλ. συντηρητικῶ, ἐπιλέγων ἐκ τῆς νεωτέρας βιβλιογραφίας κυρίως τὸν Dvornik, μέγαν τῶ ὄντι Βυζαντινολόγον συγγραφέα, ὅστις ἐξῆρε τὴν προσωπικότητα τοῦ Φωτίου καὶ ἐπέκρινε τοὺς καθολικοὺς ἐπικριτὰς αὐτοῦ, πάλαι τε καὶ νῦν, διὰ τὰ ἐπισημάνη ὅτι τὰ σφάλματα τῶν Παπῶν ᾤδηγησαν εἰς τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἐπομένως ἄλλοια νῦν πολιτικὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας πρέπει ν' ἀκολουθηθῆ διὰ τὰ ἐπιτευχθῆ ἢ ἔνωσις. Καὶ οἱ ἐπικριταὶ τοῦ Φωτίου καθολικοὶ καὶ οἱ φιλικῶς διακείμενοι, τὴν ἔνωσιν ἔχουσι ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπουσι. Ὁ σ. ἐλάχιστα ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἁγίαν προσωπικότητα τοῦ Ἰγνατίου καὶ τὴν πολιτικὴν τοποθέτησιν τῶν Ἰγνατιῶν. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μὲ ἐκπλήσσει εἶναι ὅτι ὁ σ. παρέλειψε τὴν χρησιμοποίησιν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ του τέσσαρα κύρια ἔργα, δυνάμενα νὰ βοηθήσουν αὐτὸν εἰς ὀρισμένα σημεῖα τῆς ἐκθέσεώς του, ὥστε νὰ ἴδῃ μὲ εὐρύτερον καὶ πλέον φιλελεύθερον ὄμμα τὰ μετὰ τοῦ Φωτίου συνδεόμενα πολιτικο-εκκλησιαστικὰ γεγονότα. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι: P. L e m e r l e, Thomas le Slave, ἐν Travaux et Mémoires, Paris 1966. V. G r u m e l, Byzance et Photios dans les légendes slavonnes de saints Cyrille et Méthode. Échos d' Orient 33 (1934) 353 ἔ. καὶ αἱ δύο ἡμέτεραι εἰδικαὶ μελέται, ἦτοι: Οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ τῶν Σλάβων Ἀπόστολοι καὶ ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Ἀθῆναι 1969. Ὅρα κυρίως σ. 67, 78, 79, 84, 97-106. Ἐπίσης: Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Ἰπάτης), Δύο Ἐγκωμιαστικοὶ Λόγοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' Κομνηνόν, Ἀθῆναι 1949. Ἐκ τῆς τελευταίας μελέτης θὰ ἠδύνατο πλεῖστα ν' ἀντλήσῃ ὁ σ. σχετικὰ πρὸς τὰ ἀναπτυσσόμενα θέματα περὶ Ἐξουσίας καὶ ἐνδοπολιτικῶν σχέσεων» ἐν τῷ Δ' κεφ. καὶ διὰ τὰς τέσσαρας παραγράφους τοῦ κεφ.

5. Ὁ ἐπιστήμων ὀφείλει νὰ ἐγκύπτῃ εἰς τὰς πηγὰς καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀντλή ἐπιχειρήματα τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται νὰ ταράξῃ τὰ λιμνάζοντα πολυχρονίως ὕδατα τῆς παραδόσεως. Ἐφ' ὅσον πεῖθεται περὶ ἀποκαλύψεως ἐκ τοῦ πηγαίου γράμματός ἀληθείας τίνος, ὀφείλει νὰ τὴν εἴπῃ, ὡς ἐπιστήμων, οἱ δὲ τάντιθετα πρεσβεύοντες ν' ἀναιρέσουν δι' ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων, ἵνα οὕτω διαφανῆ ἢ ἐπιστημονικὴ ἐπιβεβαίωσις ἢ μὴ τῆς διατυπωμένης θέσεως ἢ ἀκόμη καὶ θεωρίας. Ἄλλωστε εἰς τὴν προβληματολογίαν τῶν ἱστορικῶν θεμάτων ὀφείλεται καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος. Παρὰ ταῦτα, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ὁ σ. ἄριστα διεπραγματεύθη τὸ «Θεολογικόν» μέρος τῆς μελέτης

του. Ὡς πρὸ τὸ Δ' κεφ. τῆς μελέτης διαφόρους ἀπόψεις ἀναπτύσσω εἰς τὸ περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἔργον μου, ἔνθα καὶ παραπέμπω, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ μακρηγορήσω. Ἡ μελέτη δὲν παύει ν' ἀποτελῇ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὰς περὶ τὸν Μέγαν Φώτιον ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

D. I. P a l a s, Investigations sur les monuments chrétiens de Grèce avant Constantin. (Rapport présenté au Colloque sur «les monuments chrétiens du IIIe siècle» qui s'est tenu à Rome les 16 et 17 octobre 1972, à l'Institut Pontifical de l'Archéologie chrétienne).

Ὁ γνωστὸς Καθηγητὴς ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης Δ η μ. Π ά λ λ α ς, εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαιολογικῶν του μελετῶν, προσθέτει καὶ τὴν λίαν ἀξιόλογον Ἀνακοίνωσίν του: «Ἐρευναι περὶ τῶν χριστιανικῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος πρὸ τοῦ Μ. Κων /νου». Πολλὰί ὠραῖαι εἰκόνες καὶ ἐπιγραφαὶ πλαισιώνουν τὸ κείμενον, ἀποδεικνύουσαι τὴν μεστὴν ἔκθεσιν τοῦ συγγραφέως. Ἄξια ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι ἡ διαπίστωσις τοῦ σ. ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν χριστιανῶν δὲν διέφερον (;) ὡς πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν χαρακτηριστικῶν κατὰ πολὺ τῆς τῶν ἐθνικῶν καὶ ὅτι ἐξελίσσεται ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ ἐθνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Μ. Κων /νου ἐποχὴν. Ἄλλ' ἐν τῇ πρωτοχριστιανικῇ Γραμματείᾳ καὶ ἰδίᾳ τῇ Ἀπολογητικῇ, ἐμφανίζονται πολλαπλῶς διάφορα στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, προκειμένου περὶ τῶν μνημείων τῆς Τέχνης τῆς χριστιανικῆς, μάλιστα τῆς τῶν Κατακομβῶν τῆς προκωνσταντινεῖου ἐποχῆς. Ἡ Ἀνακοίνωσις τοῦ Καθηγητοῦ Δημ. Πάλλα καὶ διδάσκει καὶ προβληματίζει.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Ἀ ρ χ ι ε π ι σ κ ο π ῆ ς Κ ύ π ρ ο υ, Τόμος ἀναμνηστικὸς ἐπὶ τῇ 50ετηρίδι τοῦ περιοδικοῦ «Ἀπόστολος Βαρνάβας» (1918-1968), Λευκωσία 1975, σελ. 578, σχ. 8ον.

Τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου «Ἀπόστολος Βαρνάβας» διανύει τὸ 58ον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1918 ἐκδόσεώς του. Πρὸς ἑορτασμὸν δὲ τῆς 50ετηρίδος αὐτοῦ πρὸ τινων ἐτῶν ἠτήσατο ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ἀπὸ διαφόρων θεολόγους καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφεῖς μελέτας πρὸς δημοσίευσιν ἑορτικοῦ τόμου ἐπὶ τῷ ἰωβηλαίῳ τούτῳ. Δυστυχῶς, λόγῳ τῆς καθυστερήσεως λήψεως τῶν μελετῶν καὶ τῆς κρίσιμῳ καταστάσεως τῆς Μεγαλονήσου, μόλις πρὸ μικροῦ ἐκυκλοφορήθη ὁ ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀρχικῶς τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἦτο ἐβδομαδιαῖον, εἶτα ἐγένετο δεκαπενθήμερον καὶ ἐν συνεχείᾳ μηνιαῖον, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1956 διμηνιαῖον, ἔσχεν ὅμως δύο διακοπὰς κατὰ τὰ ἔτη 1922-1928 καὶ 1936-1939. Ὁ «Ἀπόστολος Βαρνάβας» καθ' ὅλον τὸν μακρὸν βίον του προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου καὶ γενικώτερον εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν Θεολογίαν καὶ τὸ ἔθνος διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐν αὐτῷ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ τῶν χρονικῶν τῆς ἐθναρχούσης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὡς καὶ ἄρθρων καὶ μελετῶν ἐκκλησιαστικῶν, θεολογικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν καὶ εἰδήσεων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, ὡς ἐκ τοῦ ἐθναρχικοῦ χαρακτήρος τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πολυσχιδὲς τοῦτο ἔργον ἀνετέθη εἰς τὸν «Ἀπόστολον Βαρνάβαν» ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου τὸ ἔτος 1918, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀναμνηστικοῦ τόμου δημοσιευομένης ἐγκυκλίου τῆς «πρὸς τὸ χρισστεπώνυμον πλήρωμα περὶ συστάσεως τοῦ περιοδικοῦ «Ἀπόστολος Βαρνάβας». Καὶ ἀδιαμφισβητήτως πάντας τοὺς τεθέντας ἐν

τῇ ἐγκυκλίῳ σκοποὺς ἐξεπλήρωσεν ἐπιτυχῶς καὶ ἐξακολουθεῖ ἐκπληροῦν τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν περιοδικόν.

Τοῦ μετὰ χεῖρας ἀναμνηστικοῦ τόμου προτάσσονται πρόλογος τοῦ νῦν διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ Α. Μητσίδου, ἡ μνημονευθεῖσα ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ ἔτους 1918, τὸ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐξαγγελτήριον γράμμα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου καὶ αἱ εἰς τοῦτο ἀπαντήσεις τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Νικολάου, Ἱεροσολύμων Βενεδίκτου, Ρωσίας Ἀλεξίου, Σερβίας Γερμανοῦ, Ρουμανίας Ἰουστινιανοῦ, Βουλγαρίας Κυρίλλου καὶ τοῦ πρ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Ἱερωνύμου (σ. 3-19). Ἀκολουθεῖ τὸ κύριον μέρος τοῦ τόμου, ἐν τῷ ὁποίῳ δημοσιεῦνται αἱ ἐπόμεναι 13 μελέται: 1. Π. Τρεμπέλα, Ἡ περὶ ἐβδομήκοντα ἐβδομάδων προφητεία τοῦ Δανιήλ, θ' 24-27 (σ. 23-46). 2. Ἰω. Καρμίρη, Τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας (σ. 47-63). 3. Γ. Κονιδάρη, Περὶ τὴν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Γενεύης (1968) καὶ τὰς προϋποθέσεις τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου τῆς ἀληθείας μεταξύ τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (σ. 65-131). 4. Μ. Σιάτου, Ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ὡς ὑπέρμαχοι τῆς ἐνότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (σ. 133-191). 5. Π. Χρήστου, Ἡ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (σ. 193-204). 6. Α. Θεοδώρου, Ἡ χιλιαστικὴ δοξασία ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν ἀποστασίαν τῶν ἐσχάτων. Προβλήματα χριστιανικῆς ἐσχατολογίας (σ. 205-224). 7. Π. Δημητροπούλου, Τὸ φυσικὸν δίκαιον ὡς πηγὴ τοῦ θετικοῦ δικαίου (σ. 225-244). 8. Κ. Σπυριδάκι, Κύπριοι ἀγιογράφοι (ἱερογράφοι) τοῦ ιζ' καὶ τοῦ ιη' αἰῶνος (σ. 245-263). 9. Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ὁ ἑλληνορθόδοξος χριστιανικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἐπιτεύγματά του (σ. 265-305). 10. Θ. Παπαδοπούλου, Μαρτύριον Κυπρίων (σ. 307-338). 11. Α. Μητσίδου, Ὁ Κύπριος τὴν καταγωγὴν μητροπολίτης Νικομηδείας Ἀθανάσιος Καρύδης ὁ ἐθνομάρτυς (σ. 339-360). 12. Α. Παπαγεωργίου, Οἱ ξυλόμενοι ναοὶ τῆς Κύπρου (σ. 361-556). 13. Ι. Τσικνοπούλου, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (σ. 557-575).

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναμνηστικοῦ τόμου ἐπὶ τῇ 50ετηρίδι τοῦ περιοδικοῦ «Ἀπόστολος Βαρνάβας», οὕτινος ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολογικὴ καὶ ἐθνικὴ προσφορὰ εἶναι ἀξία πάσης ἀναγνωρίσεως. Δι' ὃ καὶ συγχαιρόντες τῇ ἐκδιούσῃ τῷ περιοδικῷ τοῦτο Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου, εὐχόμεθα ὅπως ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ μῆκιστον ἀδιτάρακτος ἡ ἐκδοσις καὶ ἡ πνευματικὴ διακονία καὶ προσφορὰ τοῦ «Ἀποστόλου Βαρνάβα» ἐπ' ἀγαθῷ τῆς τε Κυπριακῆς καὶ τῆς καθόλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐμπλουτισμῷ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας ἡμῶν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἀθιναγόρας Α', Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὁ Ἡπειρώτης. Ἐπιμελεῖα Ἰω. Ἀναστασίου. Ἰωάννινα 1975, σελ. 545, μετὰ 22 εἰκόνων, σχ. 8ον.

Τὸ εὐλαβὲς τοῦτο ἀφιέρωμα εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθιναγόρου Α', περιλαμβάνον 21 μελέτας κληρικῶν καὶ λαϊκῶν θεολόγων καὶ δύο ἄλλων λογίων, ὁρμηθέντων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ σεπτοῦ Κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀναφέρεται εἰς τὴν ζῶν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ μεγαλυτέρου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τοῦ αἰῶνος ἡμῶν, ἐπὶ τῇ βάσει κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπισήμων κειμένων. Πράγματι ἐν αὐτῷ ἀερευνῶνται αἱ πτωχὰ τῆς πολυπλευροῦ δραστηριότητός του, ἐρμηγεύονται οἱ ὁραματισμοὶ του, παρακολουθοῦνται οἱ στοχασμοὶ του, ἐπισημαίνονται αἱ ὠστικαὶ δυνάμεις τῶν προσπαθειῶν του, ἐρευνῶνται αἱ μύχαι πηγῆς τῆς ὑπάρξεώς του, πηγῆς ἐκ τῶν ὁποίων ὀρηκτικῶς ἐξεπήδουν

τὰνάματα τῆς ἀγάπης του εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ ἐναγκαλισθῇ ὁλόκληρον τὸν κόσμον», ὡς τονίζεται ἐν τοῖς προλεγόμενοις (σ. 4). Καὶ ὄντως ἐκ τῶν μελετῶν τῶν συγγραφέων τοῦ τόμου, τῶν ἐν τέλει αὐτοῦ δημοσιευμένων κειμένων αὐτοῦ τοῦ Ἀθηναγόρου, ὡς καὶ τοῦ ὄλου πολυσχιδοῦς ἔργου αὐτοῦ παρίσταται ἀνάγλυφος ἡ βιβλικὴ μορφή καὶ εἰκὼν τοῦ μεγαλοπνόου Πατριάρχου, «ἐνὸς τῶν μεγαλυτέρων ἡγετῶν τῆς Χριστιανοσύνης τῆς ἐποχῆς ἡμῶν» (σ. 5). Ἀδιαμφισβητήτως ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ἀνεδείχθη, κατὰ τὴν κρίσιν ἑτεροδόξου θεολόγου, «ἐξέχουσα ἐκκλησιαστικὴ προσωπικότης, μία ἐκ τῶν πλέον εὐγενῶν ἐκκλησιαστικῶν μορφῶν τοῦ παρόντος, ὁ μετὰ τὸν Φώτιον μεγαλύτερος ἴσως ἐκ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (σ. 95).

Τοῦ ἔργου προτάσσονται πρῶτον προλογικὸν σημεῖωμα τοῦ προέδρου τῆς ἐκδόσεως αὐτὸ «Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν» Κ. Φρόντζου, δεῦτερον πρόλογος τοῦ ἐπιμεληθέντος τὴν ἐκδοσιν καθηγητοῦ Ἰω. Ἀναστασίου, καὶ τρίτον μηνύματα-γράμματα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν: Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Νικολάου, Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἡλίας, Πατριάρχου Σερβίας Γερμανοῦ, Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ καὶ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἰακώβου. Ἀκολουθεῖ εἶτα τὸ κύριον μέρος, περιλαμβάνον 21 μελετήματα, μετὰ συντόμου δηλώσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ὡς ἔπεται:

1. «Σύντομος βιογραφία τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου, μετὰ τῆς ὑπαρχούσης ἐκτενοῦς βιβλιογραφίας περὶ αὐτοῦ», ὑπὸ Β. Σταυρίδου (σ. 27-67).

2. «Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀριστοκλέους Σπύρου», ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1886 γεννήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Βασιλικῶν τῆς Ἡπείρου μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1910 ἀποφοιτήσεως αὐτοῦ ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ τῆς ταυτοχρόνου χειροτονίας του εἰς διάκονον, μετονομασθέντος εἰς Ἀθηναγόραν», ὑπὸ Κ. Φράγκου (σ. 69-95).

3. «Ὁ διάκονος Ἀθηναγόρας εἰς τὸ Μοναστήριον». Ἀναμνήσεις τοῦ Γ. Μόδη περὶ τῆς ἐκεῖσε κατὰ τὰ ἔτη 1911-1913 δράσεως τοῦ Ἀθηναγόρου ὡς διακόνου τῆς Μητροπόλεως Πελαγονίας (σ. 97-103). Μετὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ Μοναστηρίου εἰς τὴν Σερβίαν ἦλθε καὶ ἐμόνασεν εἰς Ἁγίον Ὄρος ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1919.

4. «Ὁ Ἀθηναγόρας ὡς διάκονος καὶ ὑπάλληλος τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν» κατὰ τὰ ἔτη 1919-1922, ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου πρ. Λήμνου Βασιλείου Ἀτέση (σ. 105-122). Προσκληθεὶς ὁ Ἀθηναγόρας ὑπὸ τοῦ διατελέσαντος κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου Μεταξάκη, κατήλθεν ἐξ Ἁγίου Ὄρους εἰς Ἀθήνας καὶ διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὑπάλληλος τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἰδιαιτέρος γραμματεὺς καὶ διάκονος αὐτοῦ, μετὰ δὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Μεταξάκη ὁ Ἀθηναγόρας ὑπηρέτησεν ὡς διάκονος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης Πλάκας.

5. «Ὁ Κερκύρας καὶ Παξῶν Ἀθηναγόρας», ὑπὸ τοῦ νῦν μητροπολίτου Κερκύρας Πολυκάρπου (σ. 123-131). Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1922 ὁ διάκονος Ἀθηναγόρας, χειροτονηθεὶς ἄρθρον εἰς πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον Κερκύρας, ἐποίμανε θεοφιλῶς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην μέχρι τοῦ ἔτους 1930, ἀγαπήσας τὸν λαὸν τῆς καὶ διατηρήσας τὸν μετ' αὐτοῦ πνευματικὸν δεσμόν καὶ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς καὶ ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε οἱ Κερκυραῖοι πάντοτε ἐθεώρουν τὸν Ἀθηναγόραν ὡς δεσπότην των, ὡς ἰδικόν των· μέχρι τῶν τελευταίων πρὸ τῆς τελευτῆς του ὡρῶν ἦτο στενὸς καὶ ἀρρηκτος ὁ δεσμός του μετὰ τὴν «πρώτην του ἀγάπην», ὡς συνήθιζε νὰ λέγῃ ὁ Ἀθηναγόρας, δηλαδὴ τὴν Κέρκυραν, ὅπου μετὰ τὴν δραστηριότητά του τὴν ἀκαταπόνητον καὶ τὴν ἐκτενῆ ἀγάπην του ἔθεσε τὴν προσωπικὴν του σφραγίδα ὁ ἐκλεκτὸς ἀρχιερεὺς εἰς τὴν

ἐξέλιξιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς του ζωῆς», ὡς γράφει ὁ νῦν διάδοχος του μητροπολίτης Κερκύρας (σ. 129).

6. «Ὁ Ἀθηναγόρας ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς βορείου καὶ νοτίου», ὑπὸ Β. Βασιλειάδου (σ. 133-143). Ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κατὰ τὰ ἔτη 1930-1948 ὁ Ἀθηναγόρας ἐπέτυχε τὴν ἀνασύνταξιν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τὴν διευθέτησιν τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων τῆς Ὁμογενείας, καὶ δὴ εἰσήγαγε τοὺς θεσμοὺς τῶν γενικῶν κληρικολαϊκῶν συνελεύσεων καὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ μικτοῦ συμβουλίου, ἐνίσχυσε τὴν παιδείαν, ἔδρυσε τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τὸ περιοδικὸν «Ὁρθόδοξος Παρατηρητὴς», τὴν Φιλίππων Ἀδελφότητα, τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, τὴν Ἑλληνικὴν Πολεμικὴν Περίθαλψιν (Greek War Relief) πρὸς βοήθειαν τῆς δεινοπαθούσης Ἑλλάδος κατὰ τὰ ἔτη 1940-1947, ἐκαλλιέργησε στενευτέρας σχέσεις μετὰ τὸν ἐν Ἀμερικῇ Ὁρθοδόξων καὶ ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλα.

7. «Ὁ Ἀθηναγόρας Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης», ὑπὸ μητροπολίτου Πέργης Εὐαγγέλου (σ. 145-166). Κατὰ τὴν 24ετῆ περίπτωσι πατριαρχείαν του, ἀπὸ τοῦ 1948 μέχρι τοῦ 1972, ὁ Ἀθηναγόρας ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὸν δραστηριότητα ὡς τε Ἐγούμενος τῆς Μονῆς καὶ τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Φαναρίου, ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὡς πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων μελετῶν.

8. «Ὁ συνοδικὸς θεσμὸς ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ», ὑπὸ μητροπολίτου Σουηδίας Παύλου (σ. 167-179). Καθ' ὅλην τὴν πατριαρχείαν τοῦ Ἀθηναγόρου ἐλειτούργησεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κανονικῶς ὁ συνοδικὸς θεσμὸς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσχύσεως ἀπὸ τοῦ 1946 κανονικῆς διατάξεως, ἀλλὰ μετὰ τινων παρεκκλίσεων, ὧν σπουδαιότερα ἦτο ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1954 σημειωθείσα διάστασις μεταξὺ Πατριάρχου καὶ Συνοδικῶν.

9. «Ἡ Πνευματικὴ Διακονία», ὑπὸ μητροπολίτου Πριγκηποννήσων Κωνσταντίνου (σ. 181-188). Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς πατριαρχείας του ὁ Ἀθηναγόρας ἔδρυσε τὴν «Πνευματικὴν Διακονίαν», ἥτις εἰργάσθη διὰ τὴν διοργάνωσιν τοῦ κηρύγματος, τῆς ἐξομολογήσεως, τῆς κατηχήσεως καὶ γενικῶς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος τοῦ λαοῦ καὶ ἰδιαίτατα τῆς νεολαίας, ἐπὶ πλέον δὲ ἔδρυσε καὶ ἴδιον ἐκκλησιαστικὸν βιβλιοπωλεῖον καὶ ἐδημοσίευσεν ἐπὶ μίαν 13ετίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐφημερίδα «Ἀπόστολος Ἀνδρέας».

10. «Ἡ ἔδρυσις ἐλληνορθοδόξου ναοῦ ἐν Ρώμῃ δημιούργημα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου Α'», ὑπὸ Μ. Μουτσίου (σ. 189-202). Ὁ Ἀθηναγόρας ἐπέτυχεν ἐν ἀρχῇ τὴν λειτουργίαν εὐκτηρίου οἴκου παρὰ τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῆς Πρεσβείας μέχρι τοῦ 1958, ὅτε συνετελέσθη ἡ ἀνοικοδόμησις ἰδίου ὀρθοδόξου ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὡς παρεκκλησίου τῆς Πρεσβείας πρὸς ἐξυπρέτησιν τῶν ἐν Ρώμῃ ὁμογενῶν.

11. «Ἀναγνώρισις Ἀγίων ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἀθηναγόρου», ὑπὸ μητροπολίτου Φιλαδελφείας Βαρθολομαίου (σ. 203-212). Διαρκούσης τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἀθηναγόρου καὶ πρωτοβουλία αὐτοῦ ἀνεκηρύχθησιν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τὰ νεοὶ Ἄγιοι, ἥτοι ὁ Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὁ Πενταπόλεως Νεκτάριος, ὁ Ἀρσένιος ὁ Πάριος, ἡ τριάς τῶν ἐν Λέσβῳ μαρτυρησάντων τὸ 1463 Ἁγίων Ραφαήλ, Νικολάου καὶ Εἰρήνης, ἡ ὅσια Πελαγία τῆς Τήνου καὶ ἡ ὅσια Λυδία τῶν Φιλιππων, ἡ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

12. «Ὁ Πατριάρχης Ἀθναγόρας καὶ αἱ διορθόδοξοι σχέσεις», ὑπὸ ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ (σ. 213-238). Ὁ Ἀθναγόρας ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀνάπτυξιν στενωτέρων σχέσεων μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης διορθόδοξου συνεργασίας διὰ τε τῶν προσωπικῶν ἐπισκέψεων αὐτοῦ εἰς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, διὰ τε τῶν συγκληθεῶν τεσσάρων Πανορθόδοξων Διασκέψεων καὶ τῆς Διορθόδοξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Πανορθόδοξου Συνόδου, ὡς καὶ διὰ τῆς συγκροτήσεως τῶν Διορθόδοξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τῶν διαλόγων μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν, Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ἀντιχαλκηδονίων καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου ἐν Chambésy Γενεύης, τοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν ἐν τῇ μονῇ Βλατάδων Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ὁρθόδοξου Ἀκαδημίας Κρήτης κ.λ.π.

13. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν κατὰ τὴν πατριαρχικὴν ἐγκυκλίον Ἀθναγόρου Α'», ὑπὸ Ἰω. Καλογήρου (σ. 239-283). Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1948 ἴδρυσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τὸ ὅποιον δὲν μετέσχεν ἐν ἀρχῇ τὸ πλεῖστον τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, καὶ τὰς ἐκδηλωθείσας διχογνωμίας ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς συμμετοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων εἰς αὐτὸ καὶ γενικώτερον εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ὁ Πατριάρχης Ἀθναγόρας ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν ἐν ἔτει 1952 ἔκδοσιν τῆς παρούσης ἐγκυκλίου πρὸς τὰς Αὐτοκεφάλους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας (κείμενον αὐτῆς ἐν Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Π, σ. 960-963). Ἐν αὐτῇ ὀρίζετο συμμετοχὴ καὶ συνεργασία τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσώπων μόνον εἰς τὰ πρακτικὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ εἰς συζητήσεις καὶ ἀμφισβητήσεις τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων, προσέτι δὲ ἐφρεκτικότης αὐτῶν «ἐν ταῖς λατρευτικαῖς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων συνάξεσιν». Ἐτουνίξτεο δέ, ὅτι «ἡ συμμετοχὴ καὶ συνεργασία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν πολλαχῶς ἐπιβάλλεται», δι' ὃν λόγον εἰσηλθόν εἰς αὐτὸ ἐντὸς τῆς ἐπομένης δεκαετίας πᾶσαι σχεδὸν αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἀναπτύξασαι ἔκτοτε γόνιμον συνεργασίαν μετὰ τῶν ἐν τῷ Συμβουλίῳ ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἐν ἀκραιφνῶς ὀρθοδόξῳ πνεύματι.

14. «Ἡ ἀνάπτυξις τῶν σχέσεων Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὴν περίοδον τῆς πατριαρχείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθναγόρου», ὑπὸ Ἰω. Ἀναστασίου (σ. 285-305). Ἐν ἔτει 1951 ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 1500ετηρίδος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ Πατριάρχης Ἀθναγόρας ἀπηθύνη μῆνυμα ἀγάπης πρὸς τὰς Ἀντιχαλκηδονίους Ἐκκλησίας: Κοπτικὴν, Αἰθιοπικὴν, Ἀρμενικὴν, Συροταικωβιτικὴν καὶ Μαλαμπαραρικὴν, τὰς ἀποφάσει τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ἑαυτὰς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποσχιθείσας, καλῶν αὐτὰς πρὸς συνεργασίαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ὁμοίως προσεκάλεσεν ἀντιπροσώπους αὐτῶν εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς 1900ῆς ἐπετελίου ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς τὴν Ἑλλάδα (1951) καὶ εἰς τὴν Α' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Ρόδου (1961), ἥτις καὶ ἀπεφάσισε μετὰ τῆς Γ' (1964) καὶ τῆς Δ' (1968) Πανορθόδοξου Διασκέψεως τὴν διεξαγωγὴν θεολογικοῦ διαλόγου μετὰ τῶν ἑλασσόνων τούτων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ὅστις καὶ ἤρξατο ἔκτοτε ἐπ' αἰσίοις διεξαγόμενος.

15. «Ἡ συμβολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθναγόρου εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἀδελφικῶν σχέσεων μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας», ὑπὸ Εὐαγ. Θεοδώρου (σ. 307-331). Μέγα ἐπίτευγμα τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου εἶναι καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ διάσπασις τοῦ φράγματος τῆς ἐχθρικῆς καὶ πολεμικῆς διαθέσεως μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ ἡ ἑναρξίς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαινισθέντος «διαλόγου τῆς ἀγάπης» μεταξύ αὐτῶν, ὅστις ἐξελλίσσεται βαθμηδὸν εἰς θεολογικὸν διάλογον τῆς

ἀληθείας ἐν ἀγάπῃ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἰργάσθη προπαρασκευαστικῶς μετ' ἐπιμονῆς ὁ Πατριάρχης διὰ τε τῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων καὶ διὰ πυκνῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ Φαναρίου καὶ Βατικανοῦ, ὡς καὶ διὰ τριῶν προσωπικῶν συναντήσεων αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ' ἐν Ἱεροσολύμοις, Κωνσταντινουπόλει καὶ Ρώμῃ καὶ διὰ τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων τοῦ ἔτους 1054 καὶ δι' ἄλλων μέσων, ἀναδειχθεὶς οὕτως ἀπόστολος τῆς συμφιλίσεως 'Ανατολῆς καὶ Δύσεως». Διὰ πάντων τούτων ἤρχισε νέα περίοδος ἐν ταῖς σχέσεσι μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

16. «Ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία», ὑπὸ P. Duprey (σ. 333-346). Ὁ ρωμαιοκαθολικὸς οὗτος θεολόγος, ὑπογραμματεὺς τῆς ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος Γραμματείας τοῦ Βατικανοῦ καὶ παρακολούθησας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς καταβληθείσας ἐκατέρωθεν προσπάθειας πρὸς σύσφιγξιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, πειρᾶται νὰ ἐρμηνεύσῃ θεολογικῶς τὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην πρωτοβουλίαν τοῦ ὑποτάξαντος τὰ πάντα εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀδελφότητα Πατριάρχου Ἀθηναγόρου καὶ τὴν ὁμοίαν ἀνταπόκρισιν τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ'.

17. «Ἀνάπτυξις τῶν σχέσεων μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἀθηναγόρου», ὑπὸ B. Ἀναγνωστοπούλου (σ. 347-408). Αἱ μεταξὺ τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν σχέσεις, ἀρξάμεναι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ἐξελιχθήσαν ἔκτοτε καταστάσαι βαθμηδὸν στενώτεραι μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, καὶ δὴ μέχρι τοῦ σημείου ὥστε μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἐπετεύχθη ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων, Κύπρου καὶ Ῥουμανίας. Ἀλλ' ἐκορυφώθησαν αἱ σχέσεις αὗται ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἀθηναγόρου, καθ' ἣν οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Καντερβουρίας Geoffrey Fisher καὶ Michael Ramsey ἐπεσκέφθησαν τὸν Πατριάρχην Ἀθηναγόραν, οὗτος δὲ ἀνταπέδωκε βραδύτερον τὴν ἐπίσκεψιν. Ἐπὶ πλέον αἱ Πανορθόδοξοι Διασκέψεις Α', Γ' καὶ Δ' ἀπεφάσισαν τὴν διεξαγωγὴν θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν, ὄρισσαι πρὸς τοῦτο Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν, ἥτις συνεδρίασε τὸ πρῶτον ἐν Βελιγραδίῳ τὸ 1966. Ἐπικολούθησαν καὶ ἄλλαι συνεδριάσεις αὐτῆς κατὰ τὰ ἔτη 1970 καὶ 1971, μεθ' ἧς ἤρχισαν καὶ συνεχίζονται κοιναὶ συνεδριάσεις μετὰ τῆς ἀντιστοίχου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀγγλικανῶν.

18. «Σχέσεις Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἀθηναγόρου» (σ. 409-436), ὑπὸ τοῦ ἀγγλικανοῦ θεολόγου C. Davey, ὅστις ἐκθέτει ἀπὸ ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐν λόγῳ σχέσεων, συμπληρῶν ἐν τισὶ τὴν προηγουμένην ἐκθεσιν. Ἐν τέλει δὲ προσθέτει, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Ramsey μετέσχεν αὐτοπροσώπως τῆς κηδείας τοῦ Ἀθηναγόρου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα, ὡς ἐδήλωσε, «τιμῆσθαι ἕνα μέγαν ἄνδρα καὶ ἕνα μέγαν φίλον», καθ' ὅσον «καλεῖς ἐκκλησιαστικὸς ἀρχηγὸς τοῦ καιροῦ τοῦ δὲν ἔφερε περισσώτερον ἀληθῶς τὸ ὄνομα οἰκουμενικὸς μετὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀντιλήψεώς του, μετὰ τὴν εὐρετὴν ποικιλίαν τῶν φιλιῶν του, μετὰ τὸ ὄραμα τὸ ὅποιον εἶχε πρὸ αὐτοῦ» περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ ἀγάπης.

19. «Ἐκθεσις τῆς ἐξελιξέως τῶν σχέσεων τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ὁρθοδόξων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου Α'», ὑπὸ τοῦ παλαιοκαθολικοῦ θεολόγου W. Küppers (σ. 437-457). Κατόπιν ἐπισκέψεως ἐπισήμου παλαιοκαθολικῆς ἀντιπροσωπείας ἐν ἔτει 1962 εἰς Φανάριον, ὡς καὶ σχετικῶν ἀποφάσεων τῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων Α', Γ' καὶ Δ' συνεχίσθησαν καὶ προήχθησαν εἰς ἴλιαν προκεχωρημένον σημεῖον αἱ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παλαιοκαθολικισμοῦ, πρὸ ἐνὸς περίπου αἰῶνος, ἀρξάμεναι σχέσεις μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Τοῦτο κυρίως ἐπετεύχθη ὑπὸ τῆς συγ-

κροτηθείσης Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν θεολογικοῦ διαλόγου, ἥτις συνεδρίασασα κατὰ τὰ ἔτη 1966 ἐν Βελιγραδίῳ, 1970 ἐν Γενεύῃ καὶ 1971 ἐν Βόννῃ, προπαρεσκεύασε τὸν διάλογον ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς, εἶτα δὲ συνεκροτήθησαν δύο κοιναι συνδιασκέψεις ἐν Ἀθήναις τὸ 1973 καὶ ἐν Γενεύῃ τὸ 1975 ἀμφοτέρων τῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, Ὁρθοδόξου καὶ Παλαιοκαθολικῆς, ἐπὶ τοῦ διαλόγου τούτου.

20. «Ἀθηναγόρας ὁ Α΄: ἐν ἑτέρῳ μορφῇ», ὑπὸ μητροπολίτου Χαλκηδόνος Μελίτωνος (σ. 459-462). Πρόκειται περὶ συντόμου περιγραφῆς τῆς τελευταίας πρὸ τοῦ θανάτου του παρακολουθήσεως «ἐν ἑτέρῳ μορφῇ» τῆς λειτουργίας τοῦ Πάσχα τοῦ ἔτους 1972 ὑπὸ τοῦ ἀσθενούντος καὶ τῇ 7 Ἰουλίου 1972 ἀποθανόντος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου. Προσῆλθεν οὗτος ταπεινῶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ἀπὸ τὴν μικρὰν πύλην «μὲ τὸ ράσο του καὶ τὸ ἐπανακαλύμμαχό του μόνον· χωρὶς ράβδο καὶ κανένα ἄλλο πατριαρχικὸν διάσημο. Μιὰ κολῶνα λίγο γερμένη, κατὰμυρη ἀπ' τὰ περάσματα τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἀνέμων, μὲ δυὸ μονάχα λευκὰ στολίδια — μόνη πολυτέλεια—, τῇ λευκῇ γενειάδῃ καὶ τῇ λευκῇ πασχάλινῃ λαμπάδῃ στὸ χέρι· χωρὶς ἀκολουθία· μόνος. Ἐρχόταν ἀπὸ τὸ κελλί του εἰς τὴν καθέδραν του νὰ ἰδῇ Ἀνάστασιν καὶ νὰ λειτουργηθῇ... Καθὼς στεκόταν στὴν ἐξέδρα τοῦ πατριαρχικοῦ αὐλογύρου κρατώντας τὴν ἀναμμένη λαμπάδα καὶ ψάλλοντας τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» — καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ξεχωρίσῃ κανεὶς ἀν' ἡ λάμψις τοῦ προσώπου ἐφαίδρυνε τὴν λαμπάδα ἢ ἡ λαμπάδα ἐφώτιζε τὸ πρόσωπο — ἀπεκάλυπτε μιαν μορφὴν ἑτέραν. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ὁρθοδοξίας, τυλιγμένος ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως, σὰν ἕνας ἀπλὸς Ὁρθόδοξος μοναχός, ὅμως ὁ ἴδιος· καὶ χωρὶς κορώνα καὶ σάκιο. Μόνον μὲ τούτῃ τῇ διαφορᾷ, πῶς τὸν ἔβλεπες νὰ ἔχη ξεπεράσει τὸ φράγμα τοῦ μεγάλου καὶ σεπτοῦ ἀξιώματος. Κάτι ἐπέκεινα τῆς πατριαρχείας. Μιὰ παρουσία σὰν ἀπὸ τοιχογραφία ἀρχαίου ναοῦ ἀποσπασμένη, ποὺ βιάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ μωσαϊκῇ τῆς διάταξιν, σὰν ἀπὸ ἕνα ἄλλης διαστάσεως χώρου, ἔλθοῦσα τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, ποὺ δὲν περιγράφεται, παρὰ μόνον σὲ μιὰ στιγμὴ συλλαμβάνεται καὶ βιοῦται. Ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ. Πέρα ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ὁ Γέροντας τῆς Ὁρθοδοξίας... Ἡ λειτουργία τοῦ Πάσχα ἐτελείωσεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ πιστοὶ μαζὶ κοινώνησαν. Ὁ Ἀθηναγόρας, ἐν μορφῇ ἑτέρῳ, μὲ ἀναμμένη τῇ λαμπάδῃ, ἀναστάσιμος, ἐπιστρέφει στὸ κελλί του. Ἡ ὄπτασις χάθηκε ἤρεμα» (σ. 461-462).

21. «Ἀθηναγόρας ὁ Πατριάρχης, μιὰ μορφὴ — μιὰ ἀνάλυσις», ὑπὸ μητροπολίτου Μύρων Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδου (σ. 463-482). Ἐν ἀρχῇ χαρακτηρίζεται ὁ Ἀθηναγόρας ὡς «ἱστορικὸς Πατριάρχης», ὅστις «ἐτίμησε τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἐπὶ ὀλόκληρον τέταρτον αἰῶνος, ἀφῆσας ἴχνη ἀνεξίτηλα τῆς διαβάσεώς του, ταμῶν γραμμὰς ἀδράς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Χριστιανοσύνης ὅλης, καὶ δημιουργήσας καταστάσεις ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχωσιν ἀναμφιβόλως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπηχῆσεις καὶ συνεπείας οὐκ ὀλίγας» (σ. 465). Ἐπακολουθεῖ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυσις τῆς πολυπλευροῦ, πολυσυνθέτου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀπροσπελάστου μορφῆς τοῦ μεγάλου τούτου Πατριάρχου. Μεταξὺ δὲ τῶν κυριωτέρων ἐπιδιώξεων αὐτοῦ, αἵτινες «ἔσχον ἕνα τόνον ὑπερβολῆς», συγκαταλέγονται: «ἡ ἐνότης τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐπιδιωχθεῖσα ἐπὶ τὸ ἐμφαντικώτερον διὰ τῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας· ἡ ἐνότης τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν συνέλαβε καὶ προώθησε μετὰ ζήλου ἀνειπώτου, τόσον ἐντὸς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ὅσον καὶ διὰ τῶν διμερῶν καὶ πολυπλευρῶν διαλόγων· ἡ ἐνότης μετὰ τῆς Ῥώμης, ἥτις διήλθεν ἀπὸ τόσας φάσεις καὶ ἤχθη εἰς τόσῃν ἔξαρσιν τὸν τελευταῖον τοῦτον καιρὸν· ἡ ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἣ καὶ περισσώτερον συγκεκριμένως, τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας μὲ τὸν συνάνθρωπόν του, ἀνεξαρτήτως φυλῆς, γλώσσης, θρησκείας, τὸν ὁποῖον

ἡγάπα μὲ τὴν ἀγάπην ἑνὸς παλαιοῦ τύπου ἀνθρωπιστοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἓνα τρόπον τόσον ἐπίμονον καὶ δημιουργικόν» (σ. 476).

Ἐν τέλει δημοσιεύονται 19 «κείμενα» τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου ἀπὸ τοῦ ἐνθρονιστήριου λόγου του (27.1.1949) μέχρι τοῦ πρὸς τοὺς φοιτητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Σόφιας λόγου του (13.5.1969), μετὰξὺ τῶν ὁποίων πατριαρχικὰ γράμματα πρὸς τοὺς Προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, πατριαρχικὰ ἐγκύκλιοι ἐπὶ τῇ 1500ετηρίδι τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν, προσφωνήσεις τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν Πάπαν Παῦλον ἐν Ἱεροσολύμοις, Φαναρίῳ καὶ Ῥώμῃ, ἡ πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ πράξις τῆς ἄρσεως τοῦ ἀναθέματος καὶ ἡ κοινὴ δῆλωσις, τὸ πατριαρχικὸν γράμμα πρὸς τὸν Πάπαν Παῦλον περὶ τῆς εἰς Ῥώμην ἐπισκέψεως, πέντε πατριαρχικὰ ἀποδείξεις, καὶ ὁ λόγος τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει του εἰς ἐπίτιμον διδάκτορα τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης περὶ «νόμου καὶ χάριτος».

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ μετὰ χεῖρας ἀφιερώματος εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ αἰδιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου. Προφανῶς φέρει τοῦτο βιογραφικὸν χαρακτῆρα μετ' ἐπιτυχοῦς ἐκθέσεως τῆς ὅλης δράσεως καὶ τῶν ἔργων τοῦ Πατριάρχου διὰ μεθόδου ἐπιστημονικῆς, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ μελετῶν καὶ ἐπισήμων στοιχείων ἡ σύνθεσις τῆς πλήρους βιογραφίας καὶ δραστηριότητος αὐτοῦ. Ὁρθῶς δὲ κρίνεται ἐν αὐτῷ, ὅτι ἡ δράσις τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου ὑπῆρξε τόσον μεγάλη καὶ πολυπλευρος, ὥστε «μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων ἀπετέλεσεν οὗτος ἐνλίτε σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ἐνῶ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις, Διαμαρτυρομένοις καὶ Ῥωμαιοκαθολικοῖς, ὁ σεβασμὸς καὶ θαυμασμὸς εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον του ἔχι μόνον δὲν ἐμειώθησαν ποτὲ καθ' ὃν χρόνον ἔζη, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον ὑψώσαν αὐτὸν εἰς δεσπύζουσαν διεθνῶς πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος» (σ. 215). Πάντως νομίζομεν, ὅτι εἶναι πολὺ ἐνωρὶς καὶ λίαν δυσχερὲς εἰς ἡμᾶς σήμερον, τοὺς ἀνήκοντας εἴτε εἰς τοὺς θαυμαστάς εἴτε εἰς τοὺς ἐπικριτὰς αὐτοῦ, νὰ ἐκφέρωμεν ἀντικειμενικὴν καὶ τελεσίδικον κρίσιν περὶ τοῦ μεγαλοουργοῦ τούτου Πατριάρχου, τοῦ χαρακτηρισθέντος καὶ ὡς «πατριάρχου τῆς ἀγάπης» καὶ «εἰρηνοποιοῦ», ἣν κρίσιν θὰ ἐκφέρῃ ἐν καιρῷ μόνον ἡ ἀδέκαστος Ἱστορία. Πρὸς σχηματισμὸν δὲ τοιαύτης κρίσεως θὰ συμβάλλῃ ἡ ὀλονὲν πληθυνομένη περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου βιβλιογραφία, ἐν ἣ κεντρικὴν θὰ καταλάβῃ θέσιν καὶ ἡ μετὰ χεῖρας ἔκδοσις τῆς «Ἐταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν», πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ πρὸς τοὺς συνεργάτας τῆς ἐκδόσεως πολλὰ ὀφείλονται χάριτες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΠΗΣ